

NIETS MOOIERS DAN PENSIOEN- GELD DUURZAAM BELEGGEN VOOR DE TOEKOMST

Marcel Jeucken

“ Only after the last tree has been cut down,
Only after the last river has been poisoned,
Only after the last fish has been caught,
Only then will you discover: money cannot be eaten. ”

Cree Indian prophecy

Het belangrijkste doel van een pensioenfonds is de zorg voor het toekomstige inkomen van de deelnemers. Pensioenfondsen zijn dus per definitie toekomstgericht. Acties van nu moeten iets opleveren voor later. De aandacht gaat hierbij nog vooral uit naar wat pensioenfondsen denken te kunnen beheersen: de hoogte en de stabiliteit van het rendement op de beleggingen, zodat het vermogen voldoende stijgt voor een goed inkomen later. Het gaat daarnaast ook steeds meer om de beheersing van directe negatieve gevolgen van die beleggingen, zoals productie van controversiële wapens. Want die mogen niet worden gefinancierd. De toekomst zelf krijgt minder aandacht. Pensioenfondsen kunnen die niet beheersen. De toekomst is van te veel factoren afhankelijk.

Toch is de toekomst niet helemaal onzeker. We kunnen al heel veel weten over wat ons te wachten staat. Zo zijn de meeste wetenschappers het erover eens dat er veel te veel CO₂ uitgestoten wordt waardoor de gemiddelde temperatuur op aarde zal stijgen en weerpatronen zullen veranderen. Volgens bronnen steeg de uitstoot in 2011 met 1 gigaton en is er in totaal nu 31,6 gigaton uitgestoten. Aanzienlijke reductie is nodig.

De wereldbevolking stijgt naar negen miljard mensen met als gevolg meer vraag naar water, energie, grondstoffen en voedsel. Die miljarden mensen willen bovendien steeds meer in steden wonen. Dat vraagt veel extra infrastructuur om fatsoenlijk op een kluitje te kunnen wonen. Een

wedloop om schaarse grondstoffen en ruimte en een oneerlijke verdeling van welvaart zullen de stabiliteit in de wereld niet ten goede komen.

Dit is geen beeld van een verre toekomst. De urbanisatie is al in volle gang: in 2010 woonden voor het eerst meer mensen in de stad dan op het platteland. De eerste gevolgen zijn merkbaar en voelbaar. De oorlogen om grond voor het vee in Afrika werden de eerste klimaatoorlogen genoemd. Door de toenemende droogte moesten de veehoudende nomaden wegtrekken naar graziger weiden in het zuiden. Maar daar zaten de boeren al jaren op hun vaste plek. Die probeerden de veehouders van hun grond te houden en dat leidde tot gewapende conflicten. De situatie werd verder verergerd door strijd over oliebronnen.

Wereldleiders slagen er jaar in, jaar uit niet in om de kloof tussen noord en zuid te overbruggen en tot stevige wereldwijde klimaatafspraken te komen; zij streven vooral het lokale eigenbelang na. Daarnaast groeit de weerstand tegen Europees beleid om meer biobrandstof bij te mengen; het wordt steeds meer als onethisch beschouwd om de benzinetank te vullen met voedsel in tijden van schaarste.

DICHTER BIJ HUIS

Ook dichter bij huis wordt het toekomstbeeld steeds duidelijker: de vergrijzing neemt verder toe. Daarom moeten we langer blijven doorwerken en wordt de druk op de zorg steeds groter. Het zal steeds moeilijker worden om iedereen de zorg te geven die ze nodig hebben. “De zorg wordt onbetaalbaar” is een veel gehoorde kreet deze dagen.

Pensioenfondsen kunnen de ontwikkelingen niet tegenhouden, maar kunnen wel factoren beïnvloeden die de toekomst bepalen. Pensioenfondsen kunnen meer dan alleen zorgen voor een goed inkomen in de toekomst. Ze moeten zich realiseren dat ze kunnen bijdragen aan een waardevolle toekomst, waarin ook daadwerkelijk van dat inkomen kan worden genoten. Pensioenfondsen in Nederland hebben de bijzondere eigenschap dat zij over veel kapitaal beschikken en dit gedurende een lange periode moeten beleggen. Met geld zijn ontwikkelingen te sturen. Pensioenfondsen kunnen dus sturen op veranderingen die bijdragen aan een betere wereld in de toekomst. Dat kan ook binnen de kortetermijnkaders die worden gevormd door dekkingsgraden en herstelplannen. Natuurlijk gebeurt dit al, maar nog te incidenteel en niet gezamenlijk of op grote schaal.

Duurzaamheid, en meer aandacht voor duurzaamheid in het beleggingsbeleid, past dus bij uitstek bij langetermijnbeleggingen. Al in 1987 formuleerde de commissie-Brundtland een algemeen aanvaarde definitie

van duurzame ontwikkeling: “ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.”

Duurzaamheid is in de pensioenwereld geen nieuw begrip. Vele pensioenfondsen voeren al jaren een duurzaam beleggingsbeleid. Toch blijft de impact van pensioenfondsen op de toekomst van de aarde en zijn bewoners beperkt. Hoe kan dat? Hieraan liggen drie belangrijke oorzaken ten grondslag. Allereerst is het begrip ‘duurzaamheid’ verworpen tot een vergaarbak waarin alle niet-financiële beleggingsactiviteiten – die appelleren aan ‘goed doen’ – worden verzameld. Dat gaat van ‘niet beleggen in kinderarbeid’ en ‘respect voor inheemse volkeren’ tot ‘meer veiligheid bij olieboringen’ en ‘zorg voor biodiversiteit’. Allemaal heel belangrijke onderwerpen waarvoor pensioenfondsen zeker oog moeten hebben, en dat hebben ze veelal ook. Maar de structurele aandacht voor de toekomst en het leveren van een structurele bijdrage aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen ontbreekt vaak. De brede vertaling van het begrip duurzaamheid heeft daarnaast als gevolg dat het beeld is ontstaan dat duurzaamheid vaak alleen maar geld kost: er is extra inspanning van ondernemingen waarin wordt belegd, nodig, terwijl de opbrengsten nog onduidelijk of zelfs twijfelachtig zijn. Een heersende gedachte is ook dat duurzaamheid in het beleggingsbeleid zorgt voor inperking van het beleggingsuniversum door toepassing van uitsluitingenlijsten, met alle gevolgen van dien voor het risico en het rendement van de beleggingen.

Kortom, er is verwarring ontstaan over de begrippen ‘duurzaamheid’ en ‘duurzaam beleggen’. Het kan alles zijn (en niets). Het gaat veel over wat niet nu, en minder over wat wel voor de toekomst. Dat beperkt het denken over mogelijkheden en de impact. Ook voor deze begripsverwarring is al enige tijd een oplossing. Pensioenfondsen spreken namelijk in toenemende mate over ‘verantwoord beleggen’ als het gaat over het meenemen van niet-financiële en ethische onderwerpen in de beleggingsactiviteiten. De term ‘verantwoord beleggen’ biedt kansen voor een herintroductie van de term ‘duurzaamheid’ in beleggingen, waarbij de betekenis ervan dichter bij de definitie van de commissie-Brundtland ligt.

Duurzaam beleggen 2.0 zou dan betekenen dat in de beleggingsbeslissingen de gevolgen van de activiteit op toekomstige generaties worden meegenomen. En dat toekomstige ontwikkelingen worden meegenomen in de risico- en rendementsverwachtingen van beleggingen. Dat betekent dat in sommige activiteiten niet meer wordt belegd, of op een andere manier, maar vooral dat in een aantal activiteiten juist wel wordt belegd. Beleggen we nog in kolencentrales? Of alleen in centrales die biomassa kunnen bijstoken, waar de CO₂ kan worden afgevangen en opgeslagen en die de hoogste efficiencygraad hebben? Of beleggen we vooral actief in

duurzame energie? Beleggen we in fastfoodketens of in het efficiënter maken van landbouwproductie?

Pensioenfondsen kunnen het ook dichterbij huis zoeken en zich richten op oplossingen voor uitdagingen waar de lokale gemeenschap en de eigen deelnemers direct profijt van hebben. Investeer in lokale (economische) ontwikkeling die bijvoorbeeld bijdraagt aan goede toekomstige woon- en zorgvoorzieningen en geschikte arbeid voor oudere werknemers.

ZEKERHEDEN VOOR DE TOEKOMST

Dit zijn keuzes die pensioenfondsen kunnen maken en die ongetwijfeld effecten zullen hebben op de risico- en rendementsverwachtingen van beleggingen. De vraag is of die effecten op de lange termijn negatief zullen zijn. Gezien de ‘zekerheden’ die we hebben over de toekomst, zijn er genoeg kansen op een positief resultaat. Garanties kunnen hiervoor uiteraard niet worden gegeven, maar dat kan voor geen enkele belegging, zo heeft de huidige financiële crisis ondubbelzinnig aangetoond. De grote onzekerheid die met de huidige financiële crisis gepaard gaat, biedt overigens ondubbelzinnig kansen voor meer ‘duurzaamheid’ in de beleggingen van pensioenfondsen.

Duurzaam beleggen 2.0 kan zekerheid verschaffen: het maakt de beleggingen in ieder geval welzijnsvergroterend, maar ook in financiële zin kan worden beargumenteerd dat inspelen op toekomstige zekerheden de stabiliteit van de beleggingsrendementen ten goede zal komen.

Pensioenfondsen moeten worden verleid om anders te denken over hun beleggingen en hun mogelijke en grotere rol in de maatschappij, en over de toekomst daarvan. Met concrete voorbeelden kunnen pensioenfondsen worden overtuigd. Het is aan pensioenfondsen, vermogensbeheerders en andere beleggingsdeskundigen om te laten zien dat het anders kan, en hoe het kan. En, niet onbelangrijk, te laten zien wat de gevolgen zijn en wat zij daadwerkelijk kunnen betekenen voor de toekomst.

Een interessante ontwikkeling op dit vlak is een project van PGGM Vermogensbeheer en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zij ontwikkelden gezamenlijk een methode om de maatschappelijke toegevoegde waarde van beleggingen te meten. Hiermee kan worden aangetoond dat financieel en maatschappelijk rendement hand in hand kunnen gaan. Pensioenfondsen kunnen dus twee voor de prijs van één krijgen.

SAMEN NOG MEER BEREIKEN

Het Nederlandse pensioenvermogen is versnipperd door het grote aantal pensioenfondsen. Maar het gezamenlijk vermogen is met zo'n 870 miljard euro eind 2011 enorm. Dat vermogen, gekoppeld aan het feit dat pensioenfondsen de toekomstige (financiële) belangen van bijna alle Nederlanders behartigen, maakt de pensioensector tot een sterke en belangrijke sector in Nederland. Als de sector de handen ineen slaat en gezamenlijk een koploperspositie inneemt op het gebied van (lokale) duurzaamheid, dan zal dat zijn uitwerking niet missen. Natuurlijk is de sector in veel opzichten ook afhankelijk van regelgevers en toezichthouders, maar als de pensioenfondsen gezamenlijk laten zien dat zij door-drongen zijn van de urgentie van 'nu handelen', en als zij die overtuiging omzetten in concrete daden door (een deel van het) pensioenkapitaal aan te wenden voor toekomstgerichte oplossingen, dan heeft dat impact. Dat zal richtinggevend zijn voor de Nederlandse samenleving. Maak de sector 'leading by example', en de rest zal volgen, ook de overheid.

Een gezamenlijke, inspirerende rol in de samenleving geeft de sector bovendien een extra argument in handen om vast te houden aan het robuuste collectieve pensioenstelsel dat Nederland kent. Dankzij dit stelsel heeft Nederland dit gezamenlijke kapitaal opgebouwd dat het welzijn van de Nederlandse samenleving kan dienen en kan bijdragen aan een betere toekomst. En dus niet alleen in financieel opzicht.

Marcel Jeucken is directeur verantwoord beleggen bij pensioendienstverlener PGGM en auteur van onder meer Duurzaam financieren & bankieren (2002, Assen: Koninklijke Van Gorcum).